

UDK 336.74 (497.5) (091)

622.3 (497.5) (091)

929.7 (497.5) (091)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 10. travnja 2006.

Prihvaćeno za tisak: 12. prosinca 2006.

Pravo hrvatskoga plemstva na vađenje rudače i kovanje novca

Ivan Mirnik

Arheološki muzej

Trg Nikole Zrinskog 19

Zagreb

Republika Hrvatska

Pisac nabraja poznate slučajeve kad je vladar nekim velikašima u Trojednoj Kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji podijeljivao pravo kopanja rudače ili kovanja novca.

Ključne riječi: plemstvo, rudarstvo, novac, Hrvatska, Slavonija, Dalmacija

Uvod

Teme privilegija kopanja rudače te privilegija kovanja novca, koji je s njim u uskoj svezi, u Trojednoj Kraljevini u srednjem i novom vijeku, prilično su široke i zahtjevne. Bilo bi moguće o njima predavati u sklopu jednog kolegija čak i tijekom nekoliko semestara. Literatura o te dvije teme opsežna je i prilično raštrkana.

Isključiva vlast nad svim nalazištima rudače bila je u rukama vladara¹ i on ju je ljubomorno čuvao, na isti način kao i pravo kovanja novca.² U iznimnim slučajevima ta prava ustupao je vladar pojedinim velikašima uz određene uvjete. U Trojed-

¹ CTh.10.19.0. De metallis et metallariis; CJ.11.7.0. De metallariis et metallis et procuratoribus metallorum. "Bergrecht". Emilij LASZOWSKI, *Rudarstvo u Hrvatskoj*, I., Zagreb, 1942.; *Idem*, *Rudarstvo u Hrvatskoj*, II., Zagreb, 1944.

² CJ.11.8.0. De murilegulis et gynaeiariis et procuratoribus gynaeicii et de monetariis et bastagariis; tzv. "Münzrecht"; Nikola TOMAŠIĆ, Vrhovničko pravo kovanja novca u vrijeme sklopljene unije s Ugarskom. (Die Münzhoheit zur Zeit der mir Ungarn abgeschlossener Union), *Vjesnik Kr. državnog arkiva u Zagrebu*, 8., 1939., 22.-26.

nome Kraljevstvu Hrvatske, Slavonije i Dalmacije takvi privilegiji značili su u neku ruku čuvanje kontinuiteta državnosti. Patvorenje novca, prilično rašireno, najstrože se kažnjavalo.³

Najopsežnije djelo o rudarstvu u Hrvatskoj u prošlosti napisao je E. Laszowski.⁴

Pod dinastijom Arpadovića i kasnije, pod Anžuvincima u Slavonskom Kraljevstvu u ime kralja novac su kovali hercezi i banovi.⁵ O toj je temi u sklopu predavanja studentima prava koncem 19. stoljeća govorio i Josip Pliverić:

«9) U ovo je doba ban imao pravo i kovati novac, kao što je to pravo imao i vojvoda. U doba narodne dinastije naše nije bilo posebnog hrvatskog novca. U to je doba kolao po čitavoj Hrvatskoj, kao što i drugdje, pa još i kasnije u cijeloj prvoj polovini srednjeg vijeka posvuda – osobito na istoku – zlatni novac bizantski, jer se držalo da je kovanje novaca, osobito zlatnog, isključiva povlast rimske carske vlasti, pa kad se rimsko carstvo razdijelilo i zapadno propalo, držalo se da ima jedino bizantsko carsko pravo kovati novac. Kasnije, kad je u franačkoj državi obnovljeno rimsko carstvo, onda su si i oni prisvajali pravo kovati novac. Ovo je bilo općenito shvaćanje u svim državama i zato nije Hrvatska onda kovala svoga novca. Pa kad je Petar Krešimir svezu s Bizantom prekinuo, nije on ipak zbog toga sam dao kovati novac, pošto se zlatni novac smatrao za svjetski novac. Tako n. pr. ni Mletci, premda su osilili, nisu sami kovali sve do druge polovice 12. vijeka. – A zlatni su novac počeli zapravo istom u 13. vijeku kovati, i to pod duždom Ivanom Dandolom (1280.-1289.) Zbog toga ni Bugarska ni Srbija nijesu kovale svog posebnog novca. Bugarska ga kuje tek koncem 12. vijeka, a Srbija u prvoj polovici 13. vijeka, ali valjda i jedna i druga valjda samo srebrni, a zlatni je novac u tim državama kolao bizantski. No jedno se vrijeme tvrdilo i držalo, da su u Srbiji Nemanjići

³ Ladislav KORČMAROŠ, Patvorenje novca i sankcije protiv krivotvoritelja na području Hrvatske i Slavonije od XIII. do XVI. stoljeća. Summary: Counterfeit money and sanctioning forgers in (civil) Croatia, from the thirteenth to the sventeenth century, *Numizmatičke vijesti* (Zagreb), 36., 1994., 47., 50.-61.; Ivan MIRNIK, Skupni nalazi slavonkih banovaca u numizmatičkoj zbirci Arheološkoga muzeja u Zagrebu. Zusammenfassung: Münzfunde slawonischer Banaldenare in der Numismatischen Sammlung des Archäologischen Museums in Zagreb. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. ser., 24.-25./1991.-92. (1993.), 183.-248.; *Idem*, The 1871 Klasnić Hoard (Medieval Hungarian Coins - Medieval Italian (Gorizia - Padova - Venezia) Coins - Contemporary Forgeries). *Glaux. Collana di Studi e Ricerche di Numismatica* (Milano) 11./1995. : Edizioni *ennerre* S. rl.; *idem*, Forgeries of Polish coins from the Zagreb Archaeological Museum Numismatic Collection. Sažetak: Patvorine poljskog novca iz numizmatičke zbirke Arheološkoga muzeja u Zagrebu, *VAMZ*, 3. s., 35./2002., 215.-237.; *idem*, Forgeries of Hungarian Coins in the Zagreb Archaeological Museum Numismatic Collection, *In memoriam Ludovici Huszár*, Budapest, 2005., 126.-142.

⁴ Emilij LASZOWSKI, *Rudarstvo u Hrvatskoj*, I., Zagreb, 1942.; *idem*, *Rudarstvo u Hrvatskoj*, II., Zagreb, 1944.

⁵ Ćiro TRUHELKA, Slavonki banovci. (Prinos hrvatskoj numizmatici.). *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo), 9./1897., I/III., 1.-160.; *idem*, Die Slavonischen Banaldenare. Ein Beitrag zur croatischen Numismatik, *Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina* (Wien), 6./1899., 328.-466.; Karlo Franjo NUBER, Prinos kronologiji slavonkih novaca. *GZM*, 9./1897., 169.-179.; *idem*, Beitrag zur Chronologie slavonischer Münzen, *Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina*, 6./1899., 467.-477.; György SZÉKELY, Slawonische Banalmünzprägung, *Dissertationes archaeologicae* (Budapest), ser. 2., 8./1979. (1980.); Irislav DOLENEC, *Hrvatska numizmatika od početaka do danas. Kovani novac, papirni novac, radne marke, privatna izdanja kovanog novca – žetoni*, Zagreb, 1993., 21.-40.

kovali zlatni novac. Ali je dokazano, da to nije bilo. Ovoga vijeka dokazao je to Kovačević, a u moderno je doba posve temeljito i definitivno oboreno to mišljenje.

Ovako je bilo i u Ugarskoj. Prvi je kovao zlatni novac kralj Karlo Roberto u 14. vijeku.

U arpadsko doba počeli su hrvatski banovi svoj novac kovati u isto doba, kad i u Srbiji, na ime polovinom 13. vijeka. Taj novac ili je kovao kralj posebno za Hrvatsku poznat pod imenom "denarius" ili ban. Najstariji poznati banski novac jest od bana Stjepana iz godine 1256. naslov mu je bio "moneta regis pro Slavonia", - ili "moneta ducis pro Slavonia". Imamo od g. 1256. do Sigismunda svu silu novaca. Nego ovo je kovanje novca dokinula Marija, kći Ljudevita I., god. 1384. Tako danas tvrde naši arheolozi i historičari. Samo je čudno onda, kako je mogao još Vladislav II. god. 1492. potvrditi listinu Andrije II. od g. 1217., koja je izdana biskupu zagrebačkom, gdje se kaže: "premda se nije nikada dogodilo, da bi kraljevski novac kolao u Hrvatskoj, to ipak ako se dogodi, što ne vjerujemo, da će se dogoditi, onda podanicima biskupa zagrebačkog neće biti dužnost primati taj novac". Čudno se čini, kako da se to potvrđuje 1492., ako se g. 1384. prestao kovati naš domaći, banski novac. Međutim naši historičari to tvrde.

Kako je izgledao hrvatski novac, može se vidjeti, jer danas imamo mnogo takvog novca. Ako je bio vojvoda "rex iunior" t. j. krunjen za živoga oca, onda se njegov novac zvao "moneta regis" inače "ducis" ili "bani Slavoniae" ili "moneta regis" ili "ducis" ili "bani pro Slavonia". U vrelima mu se govori "banalis", a u hrvatskim se listovima kaže "banovec", što dolazi još i u kasnijim izvorima, kad već nije bilo tih novaca, tako da se sitan novac zove banovec, a u Dalmaciji još danas "sekseri" tako govore. Na novcu bila je otisnuta kruna, kao stari grb, a nad njom i pod njom zvijezda. Na drugoj je strani bio dvostruki istočni krst, ispod njega dvije glave – jedna okrenuta prema drugoj-, a ispod njih početna slova vojvode ili banova, koji je dao novac kovati.

Kovanje novca bilo je zakonom utvrđeno i povjereno komori (camera, ducalis, banalis), kojoj je bio na čelu "summus camerarius". Sjedište komore nije bilo uvijek na istom mjestu. Prva i najstarija kovnica novca bila je u Pakracu, ali ne u ovom današnjem Pakracu, nego nešto više – tamo, gdje su danas Gredjani i druga bliža sela. No već je god. 1256. u Zagreb prenesena i tu ostala. Kasnije je bila kovnica u Virovitici, a to je također bila banska kovnica, ali samo kratko vrijeme. poslije god. 1384. spominje se kovnica u Požegi i Virovitici, ali te kovnice nisu bile hrvatske, nego kraljevske kovnice, naročito one u Srijemu, jer je kraljica ondje u ono doba neposredno vladala.»⁶

Tako je herceg Andrija dao kovati frizaške pfenige između 1196. i 1204. godine,⁷ a nakon njega banovi od 1204. do 1209. godine.⁸ Ban Bertold Meranski, kasniji akvijski patrijarh također je kovao pfenige (1209.-1211.),⁹ a nakon njega banovi od 1212. do 1220.¹⁰ te herceg Bela (1220.-1226.) i herceg Koloman (1226.-1235.).¹¹ Veliki hrvatski numizmatičari Ćiro Truhelka¹² i Ivan Rengjeo razlikuju slavonske de-

⁶ Josip PLIVERIĆ, *Hrv.-ug. državno pravo*, Zagreb, 1901.

⁷ Ivan RENGJEO, *Corpus der mittelalterlichen Münzen von Kroatien, Slavonien, Dalmatien und Bosnien*, Graz, 1959., 12.

⁸ Ivan RENGJEO, *op. cit.*, 1959., 13.

⁹ Ivan RENGJEO, *op. cit.*, 1959., 13.-14.

¹⁰ Ivan RENGJEO, *op. cit.*, 1959., 14.

¹¹ Ivan RENGJEO, *op. cit.*, 1959., 15.-16.

¹² Ćiro TRUHELKA, *op. cit.*, 1897.; *idem*, *op. cit.*, 1899.

Banski denar Henrika Gisingovca
(1269.-1270.), lice.

Banski denar Henrika Gisingovca
(1269.-1270.), naličje.

Josip Jelačić: 1 križar iz 1849. g.,
kovan u Zagrebu, lice.

Josip Jelačić: 1 križar iz 1849. g.,
kovan u Zagrebu, naličje.

Krajcara Jana Vitovca,
iskovana u Krapini 1459. g., lice.

Krajcara Jana Vitovca,
iskovana u Krapini 1459. g., naličje.

nare i obole prema nekim sitnim znacima i slovima. Pretpostavlja se da su za vladanja kralja Bele IV. (1235.-1270.) u njegovo ime (s natpisima MONETA REGIS PRO SCLAVONIA i MONETA DVCIS PRO SCLAVONIA) te prekrasne slavonske denare kovali herceg Koloman (1235.-1241.) i herceg i ban Dionizije (1242.-1245.).¹³ Ljiljani kao sigle označavaju hercega Stjepana (1246.-1247.) i bana Stjepana Gutkeleđa (1248.-1260.).¹⁴ Sigle H - R trebale bi označavati hercega Belu (1260.-1269.), bana Rolanda (1261.-1267.) i bana Henrika Gisingovca (1267.-1269.).¹⁵ Novac sa sitnim guskama, kao siglami lijevo i desno od patrijarhalnoga križa na naličju denara sa sigurnošću se može pripisati banu Henriku Gisingovcu (1269.-1270.).¹⁶ Za vladavine kralja Stjepana V. (1270.-1272.) novac je kovao ban Joakim Pectari (1270.-1272.), sigle su bile S - R ili R- S,¹⁷ a za vladanja Ladislava IV. (1272.-1290.) sigle R - L, L - R, S - L i sl. također označavaju nekoliko banova.¹⁸ I za kralja Andrija III. (1290.-1301.) novac kuje nekoliko banova,¹⁹ a na novcu bana Radoslava Babonića vidljiva je njegova grbovna životinja (polovica lava koji se propinje iznad kune).²⁰ Slično je stanje bilo i pod kraljem Karlom I. Robertom, kad denare kuju banovi Henrik Gisingovac (1301.-1310.), Stjepan IV. Babonić (1310.-1316.; sigla K - S),²¹ Ivan Babonić (1316.-1322.; sigla K - I i sl.)²² te ban Nikola, sin Omodejev (1322.-1325.).²³ Za potonjeg su denari i poludenari sa siglom o - o već prilično površno iskivani, a isto se može kazati i za novac bana Mikca (Migh ban) Mihaljevića (1325.-1343.; sigle K - M i sl.).²⁴ Ban Nikola Banić / Bánffy (1342.-1346.) za vladavine kralja Ludovika I. Velikog kuje novac, danas vrlo rijedak, s natpisom MONETA NICOLAI BANI.²⁵ Kovanje slavonskih denara prestaje novcem bana Nikole Seća (1346.-1349.),²⁶ hercega Stjepana (1353.-1354.) te bana Nikole Banića / Banffyja (1353.-1355.).²⁷

Moćni Pavao Šubić dao je početkom 14. st. kovati srebrnjake po uzoru na mletačke groše tipa matapan.²⁸ Splitski knez vojvoda Hrvoje Vukčić-Hrvatinić kuje vrlo lijepe groše, denare i pludenare između 1403. i 1413. godine.²⁹

¹³ Ivan RENGJEO, *op. cit.*, 1959., 18.-19.

¹⁴ Ivan RENGJEO, *op. cit.*, 1959., 19.-20.

¹⁵ Ivan RENGJEO, *op. cit.*, 1959., 20.-21.

¹⁶ Ivan RENGJEO, *op. cit.*, 1959., 21.

¹⁷ Ivan RENGJEO, *op. cit.*, 1959., 21.-23.

¹⁸ Ivan RENGJEO, *op. cit.*, 1959., 23.-25.

¹⁹ Ivan RENGJEO, *op. cit.*, 1959., 26.

²⁰ Ivan RENGJEO, *op. cit.*, 1959., 26.-27.

²¹ Ivan RENGJEO, *op. cit.*, 1959., 27.

²² Ivan RENGJEO, *op. cit.*, 1959., 28.

²³ Ivan RENGJEO, *op. cit.*, 1959., 19., 29.-30.

²⁴ Ivan RENGJEO, *op. cit.*, 1959., 30.-36.

²⁵ Ivan RENGJEO, *op. cit.*, 1959., 37.

²⁶ Ivan RENGJEO, *op. cit.*, 1959., 37.

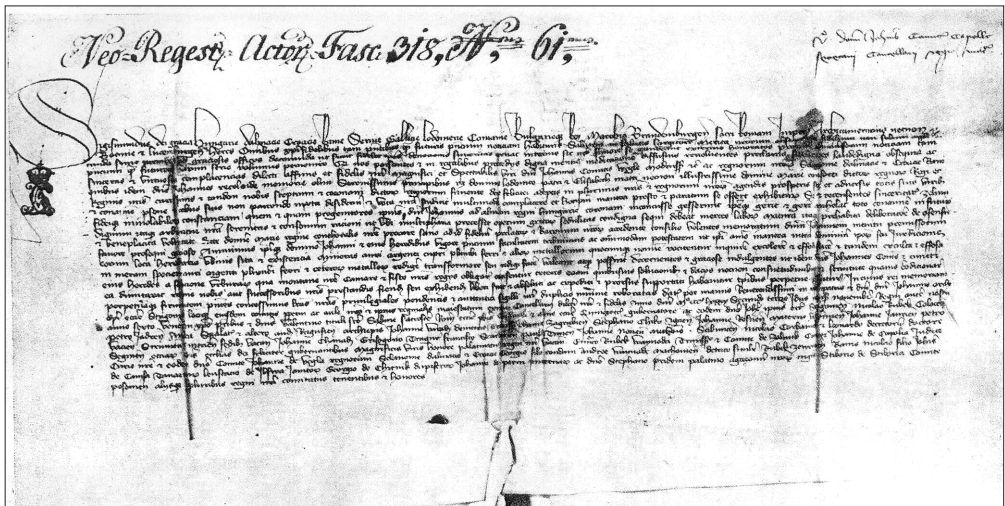
²⁷ Ivan RENGJEO, *op. cit.*, 1959., 37.

²⁸ Ivan RENGJEO, Novci porodice Šubića, *Napredak*, 18. (19!)/1929., 75.-83.; *idem*, Novci bana Bavla Šubića (Prilog hrvatskoj numizmatiki) Studija, *Numizmatika*, 2.-4./1934.-36., 94.-105.; *idem*, *op. cit.*, 1959., 64.-65.; Gjuro KRASNOV, Prilog istraživanjima novaca Šubića Bribirskih, *Numizmatičke vijesti*, 16./1959., 29., 1.-2.; *idem*, Još dva neobjavljena primjerka novca Šubića Bribirskih, *Numizmatičke vijesti*, 18./1959., 27., 21.-27.; David Michael METCALF, Prijedlog atribucije metalnog novca (kovanog novca) Pavla I Mladena Šubića. Summary: A proposed attribution for the coins of Pavao and Mladen Šubić Irislav, *Numizmatika*, 7., 1988., 60.-61.; DOLENEC, *op. cit.*, 1993., 61.-63.

²⁹ Ivan RENGJEO, *op. cit.*, 1959., 47.-55.; Irislav DOLENEC, *op. cit.*, 1993., 68.-70.

God. 1392. prvi put jedan vladar podjeljuje pravo rudarenja nekom hrvatskom velikašu. Kralj Sigismund nagrađuje Ivana grofa Krčkog pravom traženja, vađenja i predačivanja ruda zlata, srebra, bakra, olova, željeza i drugih kovina:

“... Matura atque prehabita deliberatione de consensu et bene placita voluntate dicte domine Marie, regine conthoralis nostre precare, sano ad id fidelium prelatorum et baronum nostrorum accedente consilio, volentes memoratum dominum Iohannem intuitu premissorum favorem prosequi gratiose annuimus, ipsique domino Iohanni et eius heredibus vigore presentium facultatem tribuimus ac omnimodam potestatem, ut ipsi amodo nantea intra dominium ipsorum seu iurisdictionis eorum loca hereditaria ubiuis sita et existentia mineras auri, argenti, cupri, plumbi, ferri et aliorum metallorum, quocumque nomine vocitentur, inquirere, excolere et effodi facere et tandem exculata et effossa in meram speciem auri, argenti, plumbi, ferri et ceterorum metallorum redigere, transformare seu redigi facere possint, decernentes et graciosae indulgentes, ut idem dominus Iohannes comes et cuncti eius heredes a solutione urburarum, qua montane nostre camere et fisco nostris regiis obligare censentur, ceteris etiam quibusvis solutionis et daciis, necnon consuetudinibus et servitute quavis conditionaria, ea dumtaxat ratione nobis aut successoribus nostris prestandis, fiendis, seu exhibendis liberi sint et absoluti, ac expediti et prorsus supportati habentur temporibus perpetue affuturis...”³⁰

Povelja kojom kralj Sigismund 1392. podjeljuje Ivanu Krčkom pravo vađenja rude.

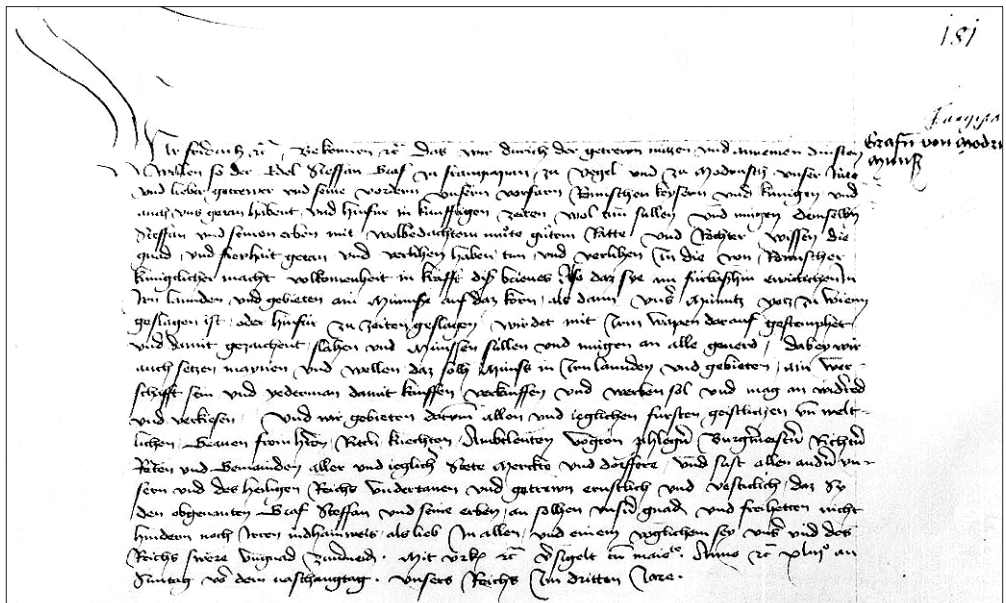
Rudarske povlastice možda su tijekom 14. i 15. st. uživali i Morovići i Gorjanski.³¹ Godine 1443. Stjepan II. Frankopan (1416.-1481.), grof Krčki i Modruški, kraljevski savjetnik, muž Izote d’Este, dobio je od njemačkog cara Friedricha III. i povlasti-

³⁰ Balthasar Adam KERCELICH DE CORBAVIA, *De regnis Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae notitiae praeliminares*. Zagrabiae, (1770.), 224.-225.; Georgius FEJÉR. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus et civilis*, X., 1., Budae, 1834., 676.-678., br. CCCLXXIV; Lajos THALLÓCZY - Samu BARABÁS, *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus. A Frangepán család oklevéltára, II. Monumenta Hungariae historica. Diplomataria. Magyar történelmi emlékek* (Budapest), 38./1913., 108.; Emilij LASZOWSKI, *op. cit.* 1942., 55., 91.; Ivan MIRNIK, *Das Berg- und Münzrecht der Grafen von Krk oder Frangepan, Numismatische Zeitschrift* (Wien), 108.-109./2001. (= *Karl Schulz-Gedächtnisschrift*), 201.-211.

³¹ Emilij LASZOWSKI, *op. cit.*, 1942., 56.

cu kovanja novca za sebe i svoje nasljednike, ispravom izdatom u Bečkom Novom Gradu dana 3. III. 1443.³² Prema tom pravu knezovi su Krčki smjeli kovati novac po uzoru na bečke srebrnjake:

“Wir Fridrich etc. bekennen etc., das wir durch der getrewen nuczten und annemen dinsten willen, so der edel Steffan Graf zu Frangeapan, zu Vegel und zu Modrusch, unser Rate und lieber getrewer und seine vordern unsern vofarn Romischen Keysern und Kunigen und auch uns getan habent und hinfur in kunfftigen zeiten wol tun sullen und mugen, demselben Steffan und seinen erben mit wolbedachtem mute, gutem ratte und rechter wissen die gnad und freyhait getan und verlihen haben tun und verlihen in die von romischer kunigclicher machtvolkomenheit in krafft dises brieves, also daz sye nu für bas hin ewiclichen in iren lannden und gebieten ain munse auf daz korn, als dann unser münntz yecz zu Wienn geslagen ist oder hinfür zu zeiten geslagen wirdet, mit irm wapen darauf gestonphet und damit gezaichent slahen und münssen sullen und mugen an alle geverd; dabey wir auch setzen, maynen und wellen daz solh munss in irn lannden und gebieten ain werschafft sein und yederman damit kauffen, verkauffen und werben soll und mag an widerred und verkiesen. Und wir gebieten darum allen und ieg-

Povelja kojom Fridrik III. 1443. g. daje Stjepanu II. Frankopanu pravo kovanja novca.

³² Joseph CHMEL, *Regesta chronologico-diplomatica Friedrici IV. Romanorum regis (imperatoris III.)*. Auszug aus den im k.k. geheimen Haus-, Hof- und Staats-Archive zu Wien sich befindenden Reichsregistraturbüchern vom Jahre 1440-1493. Nebst Auszügen aus Original-Urkunden, Manuscripten und Buchern, I. Wien, 1838., 143., br. 2390. / br. 181.; Fürst Eduard Maria LICHNOWSKY, *Geschichte des Hauses Habsburg*, VI., Wien, 1842., lxxv.; Vjekoslav KLAJČ, *Krčki knezovi Frankapani*, I., Zagreb, 1901., 229., 383., opaska 199.; Emilij LASZOWSKI, *op. cit.*, 1942., 55.-56.; *idem* 1944., 13.-14; Ladislav KORČMAROŠ, *Da li su, u srednjem vijeku, hrvatski plemići, odnosno odličnici Hrvatske, koji su od suverena dobili pismenu povelju o pravu kovanja novca isto pravo i koristili?* Summary: did medieval Croatian nobles and dignitaries, to whom the sovreign had granted a charter permitting them to mint money make use of their right?, *Numizmatičke vijesti* (Zagreb), 35., 1993., 46., 72-73; Ivan MIRNIK, *op. cit.*, 2001., 204.

lichen fursten, geistlichen und weltlichen, graven, freinherren, rittern, knechten, amtleuten, vogten, phlegern, burgermeistern, richtern, reten und gemainden aller und ieglicher stete, merckte und dörrfere, und sust allen andern unsern und des Heiligen Reichs undertanen und getrewn ernstlich und vesticlich, daz sy den obgenannten Graf Steffan und seine erben an solhen unsern gnaden und freiheiten nicht hindern noch irren in dhain weis, als lieb in allen und einem yeglichen sey uns und des Reichs swere ungnad zuvermeiden. Mit urkund etc. versigelt cum maiestate. Anno etc. XLIII an suntag vor dem vaschangtag vnsers reichs im dritten jare.“ (transkripcija Dr. Christine Tropper, znanstvene suradnice Korušskog pokrajinskog arhiva u Klagenfurtu).

Je li Stjepan Frankopan i kovao novac, teško da bismo mogli kazati, jer do danas nije poznat niti jedan takav primjerak; ako bi se ikada pronašao, bila bi to prvorazredna numizmatička senzacija, a naša nacionalna numizmatika postala bi još bogatijom.

Među najvećim magnatima privilegij kovanja novca dobili su 1436. i koristili pokneženi grofovi Svetog Rimskog Carstva Celjski, Fridrik II. (1434.-1454.) i Ulrik II. (1454.-1456.),³³ brat i nećak carice i kraljice Barbare, druge žene Sigismunda Luksemburžanina (1386.-1411.-1437.). Celjski su 1446. godine u Zagrebu držali Lovru Sybenburgara, zlatara i novčara («... *Laurencio Sybenburgar aurifabro et monetario, fidelique familiari ipsius domini Friderici et domini Ulrici nati eius, comitum Ciliae etc.* ...»); prijepis Josipa Brunšmida iz Gradskog zapisnika u HAZU, II. dio).

Nešto kasnije isto je pravo dobio i Pavao I. Banić - Banfi Donjolendavski (Bánffy de Lendwa) (1407.-1475.), sin Stjepanov, od hrvatsko-ugarskog kralja Vladislava I. (1440.-1444.) ispravom izdanom u Budimu 28. VI. 1441. Fragment ovog oštećenog dokumenta koji se odnosi na novac glasi: «... *wiennenses cudifacere fructusque et utilitatis exinde proveniendo pro se percipere valeat atque possit Imo annuimus et concedimus harum nostr...*» Pavao i njegov sin Ivan Banić kasnije, nakon 1453., kuju i tzv. "Schinderlinge" za vladanja Friedricha III.³⁴

Nakon izumrća knezova Celjskih njihov nekadašnji «condottiere», prevrtljivi hrvatski ban Jan Vitovec isto je tako, u Krapini, kovao novac, jer na malobrojnim Vitovčevim srebrnjacima čitamo natpis: MONETAoINoKRAPINAO59. To se odlično poklapa s podatkom o tome da je on smio, prema privilegiju cara Friedricha III. od 10. XI. 1459. kovati novac po uzoru na carski novac. Friedrich III. tih je godina Vitovca, namjeravajući ga sasvim pridobiti na svoju stranu, upravo obasipao raznim darovnicama i privilegijima: od 19. studenog 1459. do 21. ožujka 1460. izdao je čak deset različitih isprava u njegovu korist.³⁵ Isprava koja se odnosi na kovanje novca glasi:

³³ Bernhard KOCH, *Corpus nummorum austriacorum (CNA)*, Bd. I., Wien, 1994., 332., Fb37-40, T. 90; Andrej ŠEMROV, *Die Münzen der Grafen [Fürsten] von Cilli, Friedrichs II. und Ulrichs II. Novci grofov [knezov] Celjskih, Friderika II. in Ulrika II. Guštin* [ed.], *Srednjeveško Celje = Medieval Celje*, Ljubljana, 2001. (*Archaeologia historica Slovenica*, 3.), 45.-62.

³⁴ Artur POHL, *Die Grenzlandprägung. Münzprägung in Österreich und Ungarn im fünfzehnten Jahrhundert*, Graz, 1972., 63.-66.; Ladislav KORČMAROŠ, *Plemićka obitelj Buzád-Bánffy (Banić) de Alsólendva i djelovanje kovnice u Lendavi (Alsólendva) sredinom XV. stoljeća*. Summary: The family of Buzád-Bánffy (Banić) de Alsólendva and the mint in Lendava (Alsólendva) in the mid 15th century, *Numizmatičke vijesti (Zagreb)*, 35., 1993., 46., 62.-70.; *idem, op. cit.*, 1993., 79.-80.

³⁵ Artur POHL, *op. cit.*, 1972., 137.-140.; Herbert BAN – Ivan MIRNIK, *Die Münzen des Jan Vitovec de Gereben*. *Numismatische Zeitschrift (Wien)*, 108.-109./2001. (= *Karl Schulz-Gedächtnisschrift*), 117.-121.

“Des Jan Münnsbrief.

Wir Fridreich von gots gnaden etc. Bekennen, daz wir dem edlen unsern lieben getrewn Janen Wittowetz unsern Rat und Ban in win-dischen lannden von seiner getrewn und fleissigen dinst wegen so er uns zu zu unserm zugannng in unser kunigreich Hungern bisher getan hat und hinfür tûn sol und mag und sundern gnaden erlaubt und vergûnnet haben wissentlich mit dem brief, daz er nu hinfür unwiderruflich die weil er unser diener ist sich unser haltet und bey uns beleibet, in unserm kûnigreich Hûngern auf das geprehk koren und aufzahl, als wir yetz munnsen oder kunfftiglich munnsen werden, munssen lassen mag an meniklichs irrung vnd hindernuss, trewlich und un-geverlich. Mit urkund des briefs. Geben zu der Newnstat am Sambstag vor sant Marttentag Anno domini etc. LVIII° unsers kaisertumbs im achten unnserr Reich des Rûmi-schen im zwaintzigisten und des Hungrischen im ersten Jaren” (transkripcija Dr. Christine Tropper, znanstvene suradnice Koruškog pokrajinskog arhiva u Klagenfurtu)³⁶.

Primitak tog privilegija Jan Vitovec potvrdio je dana 2. VI. 1460. ispravom, odnosno reversom, sastavljenim u Varaždinu, na kojem visi prekrasni odlično sačuvani pečat od crvenog voska:

“Wir Jann Graf im Seger vnd Bann in Windischlannden, Bekennen als vns der Allerdurlewteigist furst vnd Herr her Friedreich Romischer kaiser zu allenzeiten Merer des Reichs zu Hungern Dalmatien Croatien etc. kunig, Hertzog zu Oesterreich zu Steir zu Kernnden vnd zu Krain etc. unser Allergenedigister herr vergunnt vnd erlaubt hat die weil wir seiner kaiserlichen gnaden dienner sein, vnd vns derselbenn seiner gnaden haltten auf das prekch korn vnd aufzall als sein kaiserliche gnad jetz munnsset oder kunfftiglichen munnsen werdet, zemunnssen nach lawtt seiner kaiserlichenn gnaden brief darumbb ausgegangen. Das wie vns do enkegen gen seiner kaiserlichenn gnaden verphlicht vnd verbundenn haben, verphlichten vnd verpinden vns auch wissentlichen mit dem brief bey seiner kaiserlichenn gnaden vnd in seiner gnaden, frid vnd vnfrid, trewlich vnd dienstlich zesteen, vnd zubeleibenn mit allem vnserm vermugen vngeuerdlich doch in all weg der verschreybung vnd aynigung so wir vormals mit seiner kaiserlichen gnaden getan haben unv ergriffenntlich, vnd des zu vrkund gebem wir sein kaiserlichen gnaden disen brief vnd mit vnserm aigen anhangunden insigl vesigt. Darunder wir vns mit vnsern trewnn verpinden. Alles das war vnd stett zuhallten als oben begriffen ist. Geben zum Barasdin am montag in den heylligenn phingstfeirtegen. Nach kristes gepurte Tausend vierhundert vnd im Sechtzigistenn Jar.” (transkripcija Dr. Christine Tropper, znanstvene suradnice Koruškog pokrajinskog arhiva u Klagenfurtu)³⁷.

Do nedavno Vitovčev novac uopće nije bio poznat, tek ga se nakon otkrića nekih zakopanih blaga u Austriji moglo prepoznati. Na licu tih srebrnjaka čita se natpis *FRI.

³⁶ Haus-, Hof- und Staatsarchiv, sog. Gedenk- und Lehenbuch der Grafen zu Cilli, HHStA, Wien, Hs. B. 360, fol. rot 139. D. 92, fol. 139; Ernst BIRK, Urkunden-Auszüge zur Geschichte Kaiser Friedrichs des III. in den Jahren 1452-1467 aus bisher unbenützten Quellen, *Archiv für Kunde österreicherischer Geschichtsquellen*, 10., 1853., 229., Nr. 358; Andreas GUBO, *Die Geschichte der Stadt Cilli vom Ursprung bis auf die Gegenwart*, Graz, 1909., 168.; Bernhard KOCH, Das Prägerrecht für Jan von Vitovec, *Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft* (Wien), 18., 1973., 6., 66.; Herbert BAN – Ivan MIRNIK, op. cit. 2001., 118.

³⁷ Allgemeine Urkundenreihe des Staatsarchivs, Wien.

d.G.RO. IMPERATOR, a u polju se nalazi grbovni štit s dvoglavi orlom, te sigle I-K (= In Krapina). Na naličju se čita *mOnETA In KRAPInA 59, a u polju je raščetvoreni grb s kombinacijom grede i pantere.³⁸

Jedan od najmoćnijih slavonskih velikaša daje kovati tri tipa denara (drugi tip ima četiri varijante): to je slavni Nikola Iločki, koji to čini kao posljednji, ali samo titularni kralj Bosne od 1471. do 1477. godine.³⁹

Dana 3. III. 1463. kralj Matija I. dopustio je dokumentom izdanim u Budimu grofu Petru Zrinskom i njegovim potomcima vađenje rudače, pa čak i uživanje koristi i dohodaka koji su pripadali kralju:

«Relacio domini Johanni episcopi ecclesie Waradinensis.

Nos Mathias dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. Notificamus tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod nos, qui ex debito nostri regii reginimis officio tenemur ad ea nostre mentis aciem diriger, vnde et de quibus regnis et regnicolis nostris comoda et ctilitates prouenire consueuerint, ut iidem exinde locupletati fortuna et diuiciis possint gloriari, habentes debitum respectum ad fidelia obsequia fidelis nostri dilecti egregii Petri filii condam magnifici Petri comitis de Zeren, per eum sacre regni nostri Hungarie corone impensa, ad ipsius Petri supplicacionis instanciam, id sibi de nostre regie potestatis plenitudine et gracia speciali duximus annuendum et concedendum, ymmo annuimus et concedimus presencium per vigorem, vt ipse Petrus sui que heredes et posteritas vniuerse vbique in bonis et possessionibus suis ac montibus, tenutis et territoriis earundem montanas minerasque auri et argenti ac plumbi, aliorumque quorumlibet metallorum cuiuscunque generis menueriei et speciei existant reperire poterint et inuenire, ipsas mineras apperire et laborare, colique apperiri et laborari facere, vniuersosque fructus, prouentus et quaslibet vtilitates ac vrburas regie maiestati ex huiusmodi montanis et mineris metallorum prouenire solitos (!), perpetuis semper successiuis temporibus vniuersis, pro se colere et recipere valeant atque possint, harum litterarum nostrarum, quibus secretum sigillum nostrum, quo vt rex Hungarie vtimur est appensum, vigore et testimonio mediante. Datum Bude, feria quinta proxima ante dominicam Reminiscere, anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo tercio.»⁴⁰

Pravo rudarenja proširio je kralj Vladislav II. svojim dekretom od 1492. godine na prelate, barune i druge plemiće te one koji imaju posjede tamo gdje se naiđe na rude.⁴¹

I Zagrebački je kaptol od Ludovika II. dobio 15. XII. 1521. god. privilegij kopanja i prerade ruda (zlata, srebra, bakra, željeza) na svojim posjedima u trajanju od 10 godina, uz plaćanje tzv. «lucrum camerae».⁴² U Slavoniji Ludovik II. godine 1523. daje na 25 godina povlasticu vađenja ruda oko Bužina i banu Petru Kegleviću (1476.-

³⁸ Bernhard KOCH, *op. cit.*, 1994., 332.-333., Fb 41, T. 90; Ivan MIRNIK, Krapinski srebrnjaci bana Jana Vitovca. Nova značajna akvizicija Arheološkoga muzeja u Zagrebu. Summary: Ban Jan Vitovec's Krapina silver coins. A new significant acquisition of the Museum of Archaeology in Zagreb, *Kaj* (Zagreb), 32./1999., 4.-5., 99.-107.; Herbert BAN – Ivan MIRNIK, *op. cit.*, 2001., 105.-124.

³⁹ Ivan RENGJEO, Novci Nikole Iločkog. Prilog hrvatskoj numizmatici, *Napredak* (kalendar), Sarajevo, 19. (20.!), 1930., 98.-111.; *idem*, *op. cit.*, 1959., 94.-95.

⁴⁰ Emilij LASZOWSKI, *op. cit.*, 1942., 60., 97., sl. 15.; *idem*, *op. cit.*, 1944., 1.; Ivan MIRNIK, *op. cit.*, 1992., 27., 75.

⁴¹ Emilij LASZOWSKI, *op. cit.*, 1942., 61.

⁴² Emilij LASZOWSKI, *op. cit.*, 1942., 64.

1554.),⁴³ koji dvije godine kasnije sklapa ugovor s kovačem novca. Godine 1524. (24. XI.) isti kralj dopušta bosanskom biskupu Mihaelu Kesereöu i komorniku Ivanu Zerechenu u Osijeku osnutak jedne kovnice novca.⁴⁴ Za sada nam nije poznat novac ni jednog od te dvojice. Oko godine 1527. počinje i Zagrebačka komuna tražiti rudaču, a na temelju njihova ugovora s grofom Nikolom Zrinskim.⁴⁵

Posebno, sjajno poglavlje u hrvatskoj numizmatici pripada Nikoli III. Zrinskom (* oko 1488. - † 1534.) i njegovim rudnicima srebra i kovnici novca u Gvozdanskom.⁴⁶ Kralj Ludovik II. godine 1525. (unosni za 1. V. i 4. V.) šalje Nikoli Zrinskom četiri majstora rudara iz Zvolena, po svoj prilici zato da pregledaju rudnike i unaprijede tehnologiju rada: «... *ad Zolyom, pro reuocandis quoatuor magistris montanistis, quos sua Maiestas ad regnum Croacie missura est ...*»;⁴⁷ «*Eodem die Michaeli Raday servitori Magnifici domini Francisci de Batthyan noui Bani Regni Croacie, qui magistros montanistas ad Regnum Croacie, ad reuidenda montana domini Zriny ducere habuit, pro expensis dati sunt fl.X.*»⁴⁸ Za vladanja Ludovika II. Nikola III. Zrinski u Gvozdanskom kuje prema ugarskim srebrnim denarima svoje srebrnjake s godinom 1521. i 1526. te s vlastitim grbom (dva orlova krila) ispod Bogorodičinih nogu na naličju.⁴⁹

To se zasigurno događalo uz kraljevu izričitu dozvolu, iako isprava nije sačuvana. Dio hrvatskoga plemstva, kivnog na Nikolu Zrinskog, na Saboru u Križevcima 19. IV. 1528., zapovijedu zabranjuje optjecaj njegova novca: «*Također je zaključeno da se novci Nikole od Zrina sasvim i uopće moraju uništiti. Za koga se pak god bude saznalo da ga je donio u većoj količini, mora ga se uhititi i kazniti ga kaznom kao da je riječ o patvorenom novcu.*»⁵⁰ Činjenica je da, kako se prema sačuvanim primjercima novca može prosuditi, ta kovnica nije radila godina 1528. i 1529.

Premda je s kovanjem nastavio 1527. godine, Nikola Zrinski novog je vladara Ferdinanda I. zamolio i od njega dobio pravo kovanja novca. Sačuvane su isprave na njemačkom jeziku napisane ubrzo nakon prve turske opsade Beča: u Linzu dana 17. XI. 1529. (naslovljena na Donjoaustrijsku komoru), u Beču dana 18. i 20. VII. 1530. (upravljena Hansu Katzianeru, zapovjedniku Štajerske, Kranjske i Koruške; i druga, namijenjena kovničarskom majstoru u Gvozdanskom, treća pak za Sebastijana Riedera, ispitivača novca u Gvozdanskom), 15. i 16. V. 1531. (upućena Sebastijanu Riederu, ispitivaču novca u Gvozdanskom, i adresirana na ljubljanske građane Leonarda Grubera i Marka Stettnera, zakupnike kovnice i rudnika, zapovijed Hansu Ungnadu).

⁴³ Emilij LASZOWSKI, *op. cit.*, 1942., 64.; Ladislav KORČMAROŠ, *op. cit.*, 1993., 64.

⁴⁴ Ladislav KORČMAROŠ, *op. cit.*, 1993., 77.-79.

⁴⁵ Emilij LASZOWSKI, *op. cit.*, 1942., 64.-65.

⁴⁶ Emilij LASZOWSKI, *op. cit.*, 1942., 65.; *idem*, *op. cit.*, 1944., 4.-59.; Ivan RENGJEO, Kovnica Nikole III. Zrinskog u Gvozdanskom, *Numizmatičke vijesti*, 8./1961., 15.-16., 1.-19.; Ivan MIRNIK, *op. cit.*, 1992.; Hermine GÖRICHKE-LUKIĆ, Novac Nikole Zrinskog u Muzeju Slavonije u Osijeku. Summary: Nikola Zrinski coins in the Museum of Slavonia in Osijek, *Numizmatičke vijesti*, 37./1995., 48., 52.-70.

⁴⁷ *Magyar történelmi tar*, XXII./1877., 159.; Ivan MIRNIK, *op. cit.*, 1992., 41., 89.

⁴⁸ *Magyar történelmi tar*, XXII./1877., 164.; Ivan MIRNIK, *op. cit.*, 1992., 41., 89.

⁴⁹ Ivan MIRNIK, *op. cit.*, 1992., 69.

⁵⁰ 1528., 19. IV., u Križevcima. Zaključci i članci Slavonskog sabora: «*Item conclusum est, vt pecuniae Nicolai de Zrynio penitus et in toto aboleantur. Quicunque autem easdem in copia deferru comperti fuerint, captuari debeant et cum eisdem tanquam falsa moneta debita pena puniantur. In ciuitatibus autem et oppidis iudices in facto recipifactionis prefate monete eque vt in facto rerum vendibilium procedere et contrarium facientes punire debeant...*» *Acta comitialia* I., 152., br. 97.

Talir Nikole III. Zrinskog iskovan u Gvozdanskom 1533. g., lice.

Talir Nikole III. Zrinskog iskovan u Gvozdanskom 1533. g., naličje.

Talir Nikole III. Zrinskog iskovan u Gvozdanskom 1533. g., lice.

Talir Nikole III. Zrinskog iskovan u Gvozdanskom 1533. g., naličje.

Groš debeljak Nikole III. Zrinskog iskovan u Gvozdanskom 1527. g., lice.

Groš debeljak Nikole III. Zrinskog iskovan u Gvozdanskom 1527. g., naličje.

Te isprave vrlo jasno i precizno govore o kovnici u Gvozdanskom, njezinu ustrojstvu i novcu koji se tamo smio kovati, njegovoj finoći, broju itd.⁵¹ Spominju se samo pfenizi, tj. denari, a nema ni slova o grošima, širokim grošima, a kamo li o talirima.

U vrijeme vladavine Ferdinanda I., a do svoje smrti 1534. godine, Nikola III. Zrinski kuje nekoliko nominala:⁵² groše bez godine kovanja, s godinom 1527. ispod poprsja, s godinom 15 – 27 lijevo i desno od poprsja; široke groše bez godine; denare s godinom 1530. (i oznakom N – S – Nicolaus Serin, ili S – N; ili grbom Zrinskih ispod Madone, u mnogo inačica). Na licu ovog prekrasnog novca prikazan je portret Nikole, s podužom kosom, brcima i širokim koso nataknutim baretom, kakav je tada bio u modi – nosili su ga i carevi Maksimilijan I., Ferdinand I., ugarski kralj Ludovik II., a slični su bareti nađeni i u škrinji iz potonulog broda kod Gnalića. To je ujedno i jedini portret nekog hrvatskog velmože na novcu. Postoje i rijetki denari iz 1532. godine, no oni nose sigle L – G (Leonard Gruber). Nadalje se 1533. godine u Gvozdanskom kuju prekrasni taliri sa šljemom i natpisom NICOLAI.D.G. COMITIS. ZRYNIEN. ETC na licu te polulikom kralja Davida (DAVID – REX gore), koji svira na harfi, te početkom 71. psalma: IN TE DOMINE/ SPERAVI NON/ CONFVNDAR/ IN ETERNUM/PS 71 u donjoj polovici polja naličja. Tu se lijevo i desno jasno mogu pročitati inicijali imena gvozdanskoga kovničara, vrlo vještog Sebastijana Riedera. Druga inačica talira na licu nosi raščetvoreni okrunjeni grbovni štit s kombinacijom grba Zrinskih (dva orlova krila) i rudarskih simbola (prekriženi čekići), a natpis glasi: QVID QVIT AGAS PRVDENTER AGAS ET RESPICE FINE(m). Naličje tih talira isto je (kralj David). Slovo N je u natpisima, prema ondašnjoj modi, urezano naopako. Najrjeđi novac Nikole Zrinskog bez sumnje su jednostrani srebrni pfenizi, kovani 1527. godine u Grazu, s dva štita, lijevo grb Austrije i Burgundije, a desno grb Zrinskih, godina je gore, a lijevo, desno i dolje inicijali su Zrinskog: N(icolaus) C(omes) Z(riniensis).⁵³ Kovnica novca u Gvozdanskom prestaje raditi nakon smrti Nikole III. Zrinskog 1534. godine (prije 3. svibnja). Rudnici su iskorištavani još neko vrijeme. Nikolina udovica Helena Zrinska i njezini već odrasli sinovi Ivan I. (1505. - 19. V. 154l.) i Nikola IV. (1508. ili 1518. - 7. IX. 1566.) «*spectabilis et generosa domina Elena comitissa ac magnifici domini Johannes et Nicolaus filii eiusdem, comites perpetui de Zrynio ac gubernatores prioratus Auranae etc.*» u nedjelju Cantate 3. V. 1533. pred Zagrebačkim kaptolom prisiljeni su založiti grad Pedalj i gvozdanske rudnike i talionice Leonardu Gruberu Samoborskom i kraljevskom savjetniku Akaciju Sthrotu od Kynwregha. Kasnije je iz tog postupka proizašao spor, koji se riješio tek koncem 1548. godine. Gvozdansko je 13. siječnja 1578. palo u otomanske ruke. Ferhat-paša na taj je dan ušao u Gvozdansko bez ijednog pucnja: sva je posada od tri stotine časnika i vojnika bila ili pala, ili umrla od gladi, zime i napora. Povijest je zabilježila da je mrtvim junacima zadivljeni i ganuti kapidži-paša odobrio kršćanski ukop, a okolnim je stanovnicima ukinuo poreze. Turci su rudnike zasipali i posve uništili metalurške pogone.⁵⁴

⁵¹ Ivan MIRNIK, *op. cit.*, 1992., 75.-81.

⁵² Ivan MIRNIK, *op. cit.*, 1992., 52.-73.; Irislav DOLENEC, *op. cit.*, 1993., 72.-78.

⁵³ Ivan MEIXNER, Nepoznati novac Nikole III. Zrinskog, *Numizmatika*, 5./1953., 39.-40. + T. II, 27., Ivan MIRNIK, *op. cit.*, 1992., 73.; Irislav DOLENEC, *op. cit.*, 1993., 78.

⁵⁴ Nicolaus ISTHVANFIUS, *Historia regni Hungariae post obitum gloriosissimi Matthiae Corvini regis ...*, Viennae, Pragae et Tergesti, 1758, 337; Johann Weickard Frh.v. VALVASOR, *Die Ehre des Herzogtum Krain*, IV, Rudolfswert, 1877., XII., 19.; Emilij LASZOWSKI, *Hrvatske povjesne građevine*, I., Zagreb, 1902., 132.; Milan KRUHEK, *Fortifikacijska arhitektura Banije s osobitim osvrtom na razdoblje njene obambene uloge u XVI i XVII stoljeću*, magistarski rad, Zagreb, 1976., 98.-99.; Ivan MIRNIK, *op. cit.*, 1992., 38.

I Nikola IV., sin Nikole III., sigetski junak, kovao je talire nakon 1554. godine. Naličje je bilo iskovano alatom njegova oca (kralj David), a na licu je natpis DOMINUS ADIVTOR ET PROTECTOR MEVS te pod šljemom sa zmajem i plaštom raščetvoreni grbovni štit s kombinacijom orlovskih krila Šubića i bedemom s kulom (grb izumrlih Ernušta Čakovečkih).⁵⁵

Vrlo važan podatak jest da je 1697. godine Livio Odescalchi, vojvoda srijemski, između ostalog dobio i privilegij kovanja zlatnog i srebrnog novca.⁵⁶ Kao posljednji naveli bismo podatak o zagrebačkoj kovnici koja je ponovno proradila 1849. godine pod banom Josipom barunom Jelačićem Bužimskim, gdje je nedvojbeno grbom Trojedne Kraljevine potvrđena i hrvatska državnost.⁵⁷

⁵⁵ Ivan MIRNIK, *op. cit.*, 1992., 73.; Irislav DOLENEC, *op. cit.*, 1993., 78.; Hermine GÖRICKE-LUKIĆ, *op. cit.*, 1995., 59., 70.

⁵⁶ Ladislav KORČMAROŠ, Je li Livio Odescalchi vojvoda Srijemski i Iločki te knez Svetog Rimskog Carstva kovao vlastiti novac. Summary: Did Livio Odescalchi, Duke of Srijem and Ilok, Prince of the Holy Roman Empire, mint his own coins, *Numizmatičke vijesti*, 43./2001., 54., 110.-121.

⁵⁷ *Katalog der Münzen- und Medallen – Stempel – Sammlung des K. K. Hauptmünzamt in Wien*, II., Wien, 1902., 557., br. 1697., T. 31., 1.; Ivan RENGJEO, Novci i medalje bana Jelačića, *Napredak*, 21.(22.),1932., 71.-88.; Emil UNGER, *Magyar éremhatározó*, III. Budapest, 1976., 228., 23.; Ivan Mirnik, Medals of Count Jelačić. *The Medal* (London), 19., 1991., 61.-68.; Irislav DOLENEC, *op. cit.* 1993., 81.-83.

VELIKAŠ	IUS MINERARUM	IUS CUDENDAE MONETAE	NOVAC
Pavao († 1312.) i Mladen I. Šubić	?	?	groši (1302.-1304.)
Pavao († 1312.) i Mladen II. Šubić	?	?	groši (1305.-1312.)
Ivan V. Krčki (1358. † 29. XI. 1493.)	Sigismund 11. XI. 1392.		
Fridrik II. Celjski († 13. VII. 1454.)		Sigismund I. 1436.	pfenizi
Ulrik II. Celjski († 9. XI. 1456.)		Sigismund I. 1436.	pfenizi
Pavao Banić (Bánffy) Donjolendavski (*1397. † 1475.)		Vladislav I., 28. VI. 1441.	Lendava: denari 1441., 1442., 1443.; oboli 1442. za Vladislava II.; denari, oboli 1445. (interregnum); denari (Schinderlinge) 1453.-1454., za Ladislava V.
Stjepan II. Frankapan (*1416. † 1481.)		Friedrich III., 3. III. 1443.	?
Jan Vitovec Grebengradski († 1469.)		Friedrich III., 10. III. 1459.; 2. VI. 1460. (revers 2. VII. 1460.)	Kreuzer 1459. (Krapina)
Petar II. Zrinski (*1435. † 9. IX. 1493.)	Matija I., 3. III. 1463.		
Nikola Iločki († 1477.)			denari (1471.-1477.) kao kralj Bosne
Petar II. Keglević Bužimski (*1476. † 1554.)	Ludovik II., 10. VII. 1523.		
Mihael Kesereö – Ivan Zerechen		Ludovik II., 24. XI. 1524.	?
Zagrebački kaptol	Ludovik II., 15. XII. 1521.		
Nikola III. Zrinski (* oko 1488. † 1534.)		Ludovik II. 1521.(?) – Zabrana Hrvatskog sabora, 19. IV. 1528. – Ferdinand I., 17. I. 1529.; 18.-20. VII. 1530.; 15.-16. V. 1531.	denari (1521., 1526.) (Gvozdansko): pfenizi 1527. (Graz); denari (1530., 1531., 1521.) (Gvozdansko) široki groši (b. g.) groši (b. g.; 1527.) taliri (1533.)
Nikola IV. Zrinski (*1508.? † 7. IX. 1566.)		?	talir (nakon 1554.)
Livio Odescalchi		Leopold I., 30. VII. 1697. (čl. 5)	

The mining and minting rights of Croatian aristocracy

Ivan Mirnik

Archeological Museum

Trg Nikole Zrinskog 19

Zagreb

Republic of Croatia

In the thirteenth and fourteenth centuries various Croatian viceroys (*ban*) struck silver denars and obols in the name of the Arpadian and Angevin kings. Some issues are marked with the initials of their names or animals from their coats-of-arms. Between 1302 and 1312 Paul Šubić of Bribir (d.1312) issued Venetian imitation grossi in his own name and the name of his brother Mladen I and later his son (Mladen II). Various Croatian nobles were granted the *ius minerarum* and the *ius cudendae monetae* in the course of the fifteenth and sixteenth centuries. Frederic II and Ulric II of Celje (Cilli), Princes of the Holy Roman Empire, by special permission of their kinsman Emperor Sigismund I, issued pfennigs between 1434-1456. Their former condottiere John Vitovec de Gereben (d. 1469), another Croatian Viceroy, too was granted the same privilege by Frederic III in 1459 and now we are in possession of his silverlings, struck at Krapina in Croatian Zagorje. Wladislaus II of Hungary, on the other hand, in 1441 permitted Paul I Banić (Bánffy) of Lower Lendava (Lendwa) to strike coins after Viennese pfennigs. Paul Banić and his son John are thought to have issued «*Schinderlinge*» after 1453. Count John of Krk was granted the mining right by king Sigismund on 11 November 1392. Count Stephen III Frankopan of Krk and Modruš received the minting privilege from Frederic III in 1443, though no coins of his have been found so far. Nicholas of Ilok issued denars between 1471 and 1477 as the last, but only titular king of Bosnia. Bosnian bishop Michael Kesereö and Chamberlain John Zerechen were permitted to mint coins in Osijek by Louis II in 1524.

Already the Romans must have exploited the iron and silver ore (Limonite, Galenite) in the area of the Trgovska Gora and Gvozd, possibly already known in Prehistory - geologists have been interested in the area since the 18th c. The grey Gvozdansko Castle, now a sad, yet impressive ruin, must have been built in the second half of the fifteenth century, probably after 1463, when King Matthias I. Corvinus (1458-1490) granted Count Peter II of Zrin (*1435 +1493) the mining rights. The castle, constructed for the defence of the town below it and of the mines against the Turks, is first mentioned in 1488. Nicholas III of Zrin and his son Nicholas IV frequently came to Gvozdansko in order to inspect the mines and the mint. A document from 1525 tells us that two mining-masters from Zvolen were sent by King Louis II to the area in order to improve the technology. The castle came under attack many times and was finally taken in January 1578. When the Turks entered they found all the defenders dead of wounds, hunger and cold. The Bosnian Ferhat-Pasha was so moved by their bravery that they were conceded a Christian burial and the local population freed from taxes.

Nicholas III Zrinski struck coins between 1521 and 1533. We ignore how and when this right was issued first, but his earliest denars bear the year 1521. The surviving accounts kept by the supreme Hungarian royal treasurer Alexius Thurzo witness

that John Černeki, a servant of Lord Nicholas of Zrin approached his Majesty on the matter of the minting and silver mines of his master on the January 15, 1525. The very first denars from the Gvozdansko mint are similar to the Hungarian ones of the era. The obverse reads LVDOVICVS R(ex) VNG(arie) and the year of issue, around the Hungarian coat-of-arms, that of Dalmatia (three leopard's heads) included. The reverse depicts the crowned Madonna holding the Child on her left side, sitting, facing, the legend being: PATRONA VNGARI(e). The difference between the usual Hungarian denars and those of Zrinski lies in a tiny coat-of-arms (two vertical eagles' wings) below the Virgin's feet. The years of issue are 1521 and 1526.

In 1527 Zrinski must have sent a considerable amount of silver to the Graz mint in order to help his king (the first Ottoman siege of Vienna took place in 1529), which is proved by two extremely rare preserved pfennigs bearing the letters N-C-Z (Nicolaus Comes Zriniensis) the year 1527 and two coats-of-arms (Lower Austria and Old Burgundy left; Zrinski right).

In 1527 grossi and broad grossi were issued at Gvozdansko, some bearing the year of issue, some without it. The obverse shows a good portrait of the count, with a moustache, fairly long hair and a broad flat hat, the Zrinski motto being put around the bust: DOMINVS PROTECTOR AND ADIVTOR MEVS. The reverse shows the Zrinski crest and the legend MONETA NICOLAI COMIT(i) ZR(iniensis).

One section of Croatian nobility assembled in a diet at Križevci in 1528 and prohibited the circulation of the Zrinian money and decreed that any person bringing such money in quantity to the market, should be arrested and the money treated as counterfeit money. This forced Zrinski to a new move: he applied for minting privilege with the new monarch. Bearing in mind everything Zrinski had done for him, Ferdinand I signed a series of very precise and detailed documents regulating the striking of coins in Gvozdansko in 1529, 1530 and 1531. The money was supposed to look like Hungarian pfennigs. The name of the *Wardein*, a very skilled die-engraver, in Gvozdansko is preserved in documents and his initials on coins (talers): Sebastian Rieder. He struck Hungarian denars bearing the years 1530, 1531 and 1532, and the name of Ferdinand I., the difference being the Zrinski crest, or his initials (N-S), in 1532 and 1533 the initials of Leonard Gruber (L-G), who leased the mint. A year before Zrinski died, talers too were struck, although they are not mentioned in any documents. They are extremely beautiful, showing a crowned Zrinian helmet with a closed vizier and a dragon on top, the legend being NICOLAI D(ei) G(ratia) COMITIS ZRINIEN(sis) 1533. The reverse depicts King David playing the harp behind a balustrade, the beginning of Psalm 71 in the lower half of the coin. It is also signed S-R (Sebastian Rieder). There are also talers with a different obverse, a combination of the Zrinski coat-of-arms and mining tools and the proverb QUID QUID AGAS PRUDENTER AGAS ET RESPICE FINEM, the reverse being the same. Nicolas IV. of Zrin, the son, used the King David reverse for his talers, struck after 1554, when the Ernušt crest was added to the old Šubić one.

In 1697 Livio Odescalchi, Duke of Syrmia, among other privileges, also was allowed to mint money. The last to be mentioned is the Viceroy Josip Baron Jelačić of Bužim, who in 1849 re-activated the Zagreb mint, thus confirming the autonomy of the Triune Kingdom of Croatia, Slavonia and Dalmatia.

Key words: aristocracy, ore-mining, money, coins, Croatia, Slavonia, Dalmatia